

УДК 379.85 + 725/.728 (477.83)

ОЦІНКА ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ МІСТА ЛЬВОВА ДЛЯ ПОТРЕБ ТУРИЗМУ

О.О. Кланчук, М.В. Кланчук

Львівський Інститут економіки і туризму

Наведено характеристику пам'яток архітектури та містобудування м. Львова. Обчислено коефіцієнти пізнавальної цінності різних видів пам'яток архітектури та містобудування м. Львова, для потенційного використання їх у туристичній галузі. Здійснено порівняння коефіцієнтів пізнавальної цінності Львова та Жовкви.

Ключові слова: сакральні комплекси, пам'ятки оборонного будівництва, громадські споруди, житлові будівлі, коефіцієнт пізнавальної цінності.

Найцікавіші та найвідоміші архітектурні ансамблі Львова нерозривно пов'язані із його історичними подіями. Не можна до кінця зрозуміти та оцінити архітектуру цього міста, не заглибившись у його історію.

Князь Данило (1205–1264) понад усе ставив інтереси рідної землі. Багато уваги Данило приділяв укріпленню міст, а в 1256 р. заснував на р. Полтві нове місто – Львів, назвавши його на честь сина Лева. До Львова та інших міст Данило запрошував ремісників і купців із Німеччини, Польщі та інших країн. За князювання Данила він перетворився у сильно укріплену фортецю. Сюди різними шляхами купці країн Європи і Азії привозили свої товари. Частими гостями Львова були московські, вірменські і новгородські купці. Вулиці міста Львова заселялися ремісниками різних національностей, про що свідчать назви багатьох із них: Вірменська, Сербська, Болгарська, Руська. За князя Данила Галицького галицькі землі значно посилювалися і збагатіли. Будучи талановитим полководцем, він захистив південні і західні

землі Прикарпаття та Волині від німецьких, угорських і польських нападів, зміцнив кордони князівства. Його багаторічна політична діяльність свідчила про те, що він був найвидатнішим князем на галицьких і волинських землях [3, с. 141–143].

Після смерті Данила у Галицько-Волинському князівстві правили Лев Данилович (1269–1301), Юрій Львович (1301–1308), Андрій і Лев Юрійовичі (1308–1323). Значного розвитку в Галицько-Волинському князівстві досягла культура. В основному, вона продовжувала розвивати давньоруські традиції, здобуваючи разом з тим своєрідні риси. Існували школи, у деяких із них, крім грамоти, викладалися елементи риторики, філософії, юридичних знань [2, с. 15]. Найбільше братство – Львівське – було засновано при Успенській церкві, яку воно збудувало на вулиці Руській. Великим авторитетом на Україні користувалась перша у Львові українська гімназія, заснована братством. Коли помер першодрукар І. Федоров, Львівське братство купило його друкарню, яка стала центром українського книгодрукування. По всій Європі йшла слава про бібліотеку Львівської братської школи. Тисячі томів книг різними мовами збиралися тут десятиліттями. Тому ті, хто навчався у цій школі, могли одержати глибокі знання із різних наук. Багато випускників Львівської братської школи стали відомими письменниками, архітекторами, художниками, скульпторами.

У середині XVIII ст. у Львові створюються будови барокової архітектури. Це ансамбль церкви Святого Юра (1745–1760) та Домініканський костел (1745–1764), які збудовані за проектом М. Урбаника. Живопис продовжував розвиватися, переважно, у таких формах як портрет та іконопис. XVIII ст. – час швидкого розвитку дерев'яної скульптури. У Львові працювали Осинський, Пінзель, Полейовський. Львів був і центром керамічного виробництва. Посуд, виготовлений з глини,

майстри поливали білими емаллями і розписували синьою кобальтовою фарбою. Широко розвивалося ливарництво та художнє ковальство [3, с. 151–175]. Сьогодні у Львові є багато визначних архітектурних та мистецьких пам'яток, які постійно привертають увагу туристів, нижче наведена коротка характеристика деяких із них.

Ансамбль вірменського кафедрального собору Успіння Пресвятої Богородиці XIV–XX ст. (рис. 1). В основу композиційного та конструктивного вирішення собору лягли прийоми вірменського національного зодчества, також, у деякій мірі, позначилися впливи місцевого давньоруського будівництва. Найдавніша

частина храму – тринавна, чотиристовпна, з трьома півкруглими апсидами. На перехресті нави і трансепта здійснюється дванадцятигранний барабан, завершений наметовим покриттям. У 1731 р. з північної сторони прибудовано ризницю. Під час реставрації, у 1925 р., у віконних прорізах було відкрито фрески поч. XVI ст. Над входом у подвір'я собору стоїть вежа-дзвіниця, збудована П. Красовським у 1571 р. На подвір'ї, навпроти апсид, знаходиться декоративна колона з фігурою Христофора (1726 р.), поруч – будинок колишнього вірменського банку (XVII ст.) і палац вірменських архієпископів (XVIII ст.) [1, с. 11].

Рис. 1. Інтер'єр вірменського кафедрального собору Успіння Пресвятої Богородиці XIV–XX ст.

Архикатедральний собор святого Юра 1744–1770 рр. (рис. 2). Собор кам'яний, хрестовий, чотиристовпний, поставлений на високу терасу із парадними сходами. Пілони несуть систему зводів із головним куполом і чотирма низькими купольними зводами над пониженими кутовими приміщеннями. Високі хрестові зводи перекривають повздовжню і поперечну нави. Фасади собору оформлені пілястрами спрощеного корінфського ордера. Зверху і всередині собор прикрашений скульптурою, ліпниною і живописом. Пам'ятка відзначається монументальніс-

тю, цілісністю архітектурного образу, органічним синтезом архітектури і скульптури. Палац митрополита 1761–1762 рр. цегляний, прямокутний в плані. Будинок із дзвіницею XVIII ст. цегляний, П-подібний в плані, триповерховий із строгим декором фасадів. Над ним розміщена двоярусна із бароковим завершенням дзвіниця (1865 р.). Весь монастир оточений кам'яною огорожею із металевими ґратами. На територію ведуть двоє воріт, завершених бароковими хвилястими фронтонами [5, с. 94–95].

Рис. 2. Архикатедральний собор святого Юра 1744–1770 рр.

Церква Святого Миколая XIII ст. Пам'ятка не зберегла свого первозданного вигляду, його змінили ґрунтовні перебудови XVII та поч. XIX ст. Церква тринавна, триапсидна, із двома куполами: над вівтарем і центральною навою. Хрестово-купольний план наближує її до давньоруських храмів Київської та Володимиро-Суздальської Русі. Від будівлі XIII ст. залишилися план, нижня частина кам'яних стін і апсиди, складені із тесаних блоків білого вапняку. Інтер'єр храму зараз досить скромний, із старовинних

пам'яток мистецтва тут знаходиться ікона Федора Тиронського (XVII ст.) та ікона Богоматері, яка є цінним твором львівського малярства XVII ст. [1, с. 6].

Домініканський монастир (церква Пресвятої Євхаристії) XVIII–XIX ст. (рис. 3). Домініканський костел – чудова пам'ятка барокового стилю, одна із найграндіозніших споруд у львівській архітектурі XVIII ст. Збудований за проектом архітектора Я. де Вітте на місці готичного, який розібрали у 1745 р. Будівельними роботами керував М. Урбанік, а після його

смерті – К. Мурадович; фасад закінчував К. Фесінгер. У плані споруда еліпсоїдна, із прямокутною пресвітерією. Центральний її об'єм організують радіально розташовані каплиці. Цим вона нагадує церкву Сан Джованні ін Латерано в Римі (1734 р.) А. Галілеї. Завершує костел могутній еліптичний купол. Підкупольний

простір вінчає 18 дерев'яних статуй святих домініканського ордену роботи львівських скульпторів другої пол. XVIII ст. Дзвіниця, яка стоїть біля костелу, збудована за проектом Ю. Захарієвича у 1865 р. У 1972 р. після реставрації тут влаштовано музейні експозиції [1, с. 15].

Рис. 3. Домініканський монастир XVIII–XIX ст.

Монастир святого Онуфрія XVI–XIX ст. У 1550 р. збудована кам'яна церква, яка стала в 1585 р. монастирем. Останній неодноразово горів і спустошувався, але знову відбудовувався. У 1701 р. до церкви із південного боку прибудували каплицю святої Трійці, в 1821 р. – східну частину. Останні зміни відбулись під час реставрації 1902 р. Архітектор І. Левінський за проектом Є. Ковача прибудував північну наву. Це типовий для української архітектури кам'яний, тринальний, триапсидний храм із двома розділами над бічними навами, перекритий хрестовими зводами. Із монастирем пов'язане ім'я першодрукаря І. Федорова. Тут вийшли його книги “Апостол” і “Буквар”, тут він і похований в 1583 р. Келії монастиря побудовані в 1683 р. Перебудови кін. XVIII ст.

– поч. XIX ст. змінили внутрішнє планування будівлі. Цегляні, двоповерхові, в плані – витягнутий прямокутник. З півночі до будівлі примикає дзвіниця. Частково збереглися зводи в приміщеннях першого і другого поверхів [5, с. 10–86].

Архикафедральна базиліка Успіння Пресвятої Діви Марії або Латинський кафедральний собор 1360–1479 рр. Костел тринальний, із видовженою пресвітерією. Центральний об'єм наближений до квадрата. Під час реставрації у 1760–1778 рр. готичні форми уступили місце бароковим. Фресковий живопис належить пензлеві львівського художника С. Стронського (1719–1802). До північної стіни Кафедрального костелу примикає каплиця Кампіанів, збудована на поч. XVII ст., як припускають, будівничими П. Рим-

лянином і В. Капіносом на кошти львівських патрициїв Кампіанів. Фасад каплиці по горизонталі ділиться на рустований цоколь, середню частину та аттик. Стіна розчленована пілястрами на поля, в яких поміщені рельєфи на євангельські сюжети. Над скульптурним оздобленням каплиці працювали скульптори Я. Пфістер та Г. Горст [1, с. 10–13].

Костел єзуїтів (храм святих апостолів Петра й Павла) 1610–1630 рр. У плані костел тринальний, зі слабо вираженою зовні апсидою. Бокові нави дуже вузькі. Для збільшення площі в бокових навах збудовано галереї-емпори. В нішах головного фасаду поміщені статуї єзуїтських святих. З південної сторони апсиди у 1702 р. побудовано вежу, яка була найвищою в місті. Склепіння костелу розписали фресками моравські художники Я. і С. Екштейни у 1740 р. [1, с. 20].

Високий Замок. Археологічні розкопки Високого Замку доводять, що фортеця спочатку мала дерев'яні і земляні укріплення, займала вершину Замкової гори. Мабуть, вже в кін. XIII – поч. XIV ст. вона перебудовується у кам'яну. Замок, повторивши контури вершини гори, в плані придбав форму сильно витягнутого прямокутника із чотирма баштами на кутах, із яких найвища, західніша, була оглядовою. У середині замок розділявся на два двори будівлею княжого палацу. У кільці стін знаходилися казарми, склади боеприпасів, спорядження, в скелі вирубаний глибокий колодезь [5, с. 8–95].

Порохова вежа (1554–1556 рр.). Входила в зовнішню систему оборони середньовічного ядра, яка складалася із валів і, розташованих на них, башт. У мирний час служила для зберігання зерна. Башта зведена з каменю, чотириповерхова, підковоподібна в плані. Стіни (2–3 м) прорізані бійницями. Покрита черепицею із гостроверхим дахом. У 1954 р. башта була реконструйована. У 1973 р. провели реставрацію, зняли зовнішню штукатурку, розкри-

ли бійниці, заклали вікна [5, с. 8–95].

Міський арсенал 1554–1556 рр. Будівля призначалася для зберігання і виробництва зброї. З кінця XVI ст. і впродовж XVII ст. тут працювала майстерня ливарні. У 1574–1575 рр. будівля була перебудована. Будівля кам'яна, в плані представляє витягнутий прямокутник, до якого з півночі і півдня примикають вежі міських укріплень XIV ст., триповерхова. Товсті стіни побудовані із нетесаного вапняку і цегли, прорізані бійницями. 1981 р. тут була відкрита філія Львівського історичного музею [5, с. 8–95].

Палац Потоцьких 1880 р. (рис. 4). Побудований за проектом архітектора Я. Цибульського і Л.-Д. Оверні. Будівля в стилі французького класицизму, цегляна, обштукатурена, витягнута по поперечній осі, Н-подібна в плані, із розвиненим центральним різалітом і бічними крилами, дво-, а, частково, – триповерхова із мансардами. Фасади рустовані, декоровані фігурними обрамленнями вікон, ліпними консолями балконів, балюстрадами. Парадний вхід оформлений арочним портиком із ліпниною та іонічними колонами. Декоративним акцентом слугує пишна ліпнина обрамлення центрального вікна. Вздовж паркового фасаду тягнеться тераса, оточена балюстрадою. На першому поверсі розташовані парадні зали, в оформленні яких широко використано ліпнину, позолоту, різнокольоровий мармур, цінні породи дерева, живопис. З вулиці у двір ведуть парадні монументальні ворота із двома флігелями, прикрашені картушем. У 1973–1974 рр. палац було реставровано, а пізніше будівлю використовували як Палац урочистих подій [5, с. 8–95].

Національний академічний театр опери та балету ім. С. Крушельницької 1897–1900 рр. (рис. 5). Побудований за проектом архітектора З. Горголевського. Головний вхід акцентований трьома порталами з арочними лоджіями над ними, розділеними спареними колонками Корінфа.

Будівля насичена скульптурним і живописним декором, в оформленні інтер'єру використані мармур, ліпні орнаменти, позолота і декоративний живопис у формах пізнього класицизму. Кам'яна скульптура фасаду належить різцю А. Попеля. Над

живописними панно вестибюля працювали художники Д. Котовський, Т. Рибковський, М. Герасимович, З. Розвадовський, В. Крицинський під керівництвом Т. Попеля. Багатоярусний зал для глядачів розрахований на 1800 місць [5, с. 8–95].

Рис. 4. Палац Потоцьких 1880 р.

Рис. 5. Національний академічний театр опери та балету
ім. С. Крушельницької 1897–1900 рр.

Площа Ринок XIV–XIX ст. Розташована в центрі старого Львова, майже квадратна в плані. За середньовічною традицією ринкова площа була центром міста, осереддям торгового і суспільного життя. Архітектурна зовнішність площі склалася в другій пол. XVI – поч. XVIII ст. в період розквіту Львівського ренесансу. У створенні ансамблю брали участь архітектори: П. Красовський, М. Градовський, П. Барбон, П. Римлянин, Б. Меретін, М. Урбанік, С. Фессінгер. На перших поверхах зазвичай розміщувалися магазини і майстерні ремісників, верхні використовувалися під житло. Фасади будинків в більшості випадків трьохвіконні, ретельно оброблені, прикрашені різьбленням, скульптурою, архітектурними деталями. Найцікавішою є східна сторона площі. Тут виділяються дві найцінніші пам'ятки – шедеври української архітектури, відомі в літературі як “Чорна кам'яниця” і будинок Корнякта, в яких сьогодні розміщена експозиція Львівського історичного музею. Південна сторона площі поміщена між вулицями Сербською і Галицькою. Ця сторона значно перебудована, найстаріша будівля відноситься до першої половини XVI ст. Північна сторона – між вулицями Краківською і Друкарською. Фасади будинків в основному класичні, але деякі зберегли деталі попередніх готичних і ренесансних споруд. В центрі площі височіє будівля ратуші. По кутах її – басейни з фігурами грецьких богів [5, с. 8–95].

За допомогою методики оцінки історико-культурних ресурсів [4] було здійснено оцінку пам'яток архітектури та містобудування м. Львова. Ці пам'ятки розділено на п'ять підгруп: сакральні комплекси, пам'ятки оборонного будівництва, громадські споруди, житлові будівлі та палацово-паркові ансамблі. Кожен вид пам'яток архітектури та містобудування також поділений на підгрупи, яким присвоєно певну кількість балів. Наприклад, сакральні комплекси поділено на фраг-

менти культових споруд (1 бал), окремі культові споруди (2 бали), комплекс культових різностильових споруд (3 бали), комплекс стильових споруд (4 бали) та монастирські комплекси (5 балів) і т. д. Використавши формулу підрахунку коефіцієнта пізнавальної цінності K_p , який дорівнює співвідношенню суми отриманих балів оцінки населеного пункту до максимально можливої кількості балів у цьому населеному пункті, було обчислено коефіцієнти пізнавальної цінності кожного виду пам'яток архітектури та містобудування м. Львова (табл. 1):

$$K_p = \frac{\sum A}{\sum A_{\max}};$$

де: $\sum A$ – сума балів пізнавальної цінності території;

$\sum A_{\max}$ – максимально можлива сума балів за шкалою бальної системи оцінок.

За значенням K_p можна визначити рівень пізнавальної цінності міста [4]: 0,86 – 1,00 – унікальне; 0,65 – 0,85 – високоатрактивне; 0,45 – 0,64 – середньоатрактивне; 0,25 – 0,44 – малоатрактивне; до 0,25 – неатрактивне.

Здійснивши оцінку пам'яток архітектури та містобудування у місті Львові, бачимо, що за наявності сакральних комплексів місто є середньоатрактивним із коефіцієнтом 0,63. Для порівняння місто Жовква за наявності цих комплексів є високоатрактивним (коефіцієнт атрактивності 0,67). Частково бали Львова понизила велика кількість окремих культових споруд, яким присвоюється порівняно невелика кількість балів, тоді як у Жовкві їх є небагато. Найціннішими серед цих об'єктів є монастирі, оскільки вони представлені у комплексі.

Таблиця 1

Оцінка пам'яток архітектури та містобудування міста Львова

						К-сть	Бали	Макси- мальна к-сть балів	Коефіцієнт
Сакральні комплекси									
Фрагменти культових споруд	1					1	1	190	0,63
Окремі культові споруди		2				20	40		
Комплекс культових різностильових споруд			3			1	3		
Комплекс стильових споруд				4		4	16		
Монастирські комплекси					5	12	60		
<i>Всього</i>						38	120		
Пам'ятки оборонного будівництва									
Частково збережені елементи оборонних споруд	1					2	2	15	0,40
Середньої збереженості елементи оборонних будівель або окремих архітектурних комплексів		2				0	0		
Повністю збережені елементи, або окремі комплекси пам'яток оборонного будівництва			3			0	0		
Реставровані пам'ятки оборонного будівництва без музейної експозиції				4		1	4		
Добре збережені і оновлені пам'ятки оборонного будівництва з музейною експозицією					5	0	0		
<i>Всього</i>						3	6		
Громадські споруди									
Частково збережені громадські споруди	1					0	0	85	1,00
Середньої збереженості громадські споруди		2				0	0		
Добре збережені громадські споруди			3			0	0		
Повністю збережені громадські споруди				4		0	0		
Реставровані пам'ятки громадських споруд					5	17	85		
<i>Всього</i>						17	85		
Житлові будівлі									
Частково збережені житлові будівлі	1					0	0	500	0,80
Житлові будівлі середньої збереженості		2				0	0		
Житлові будівлі добре збережені			3			0	0		
Житлові будівлі повністю збережені, або реставровані				4		98	392		
Окремі вулиці, або групи житлових будівель					5	2	10		
<i>Всього</i>						100	402		

Палацово-паркові ансамблі								
Окремі залишки палацово-паркових ансамблів	1				0	0	20	0,80
Окремі фрагменти палацових ансамблів		2			0	0		
Впорядковані фрагменти палацово-паркових ансамблів			3		0	0		
Добре збережені палацові ансамблі				4	4	16		
Добре збережені і впорядковані палацово-паркові ансамблі				5	0	0		
<i>Всього</i>					4	16		
Середній коефіцієнт по м. Львів								0,73

За наявністю пам'яток оборонного будівництва Львів є малоатрактивним (коефіцієнт дорівнює 0,40), тоді як Жовква є високоатрактивною. У Жовкві добре збережений замок із музейною експозицією, тоді як у Львові є лише частково збережені елементи оборонних споруд (Високий замок (руїни), Порохова вежа, стіни міських укріплень).

За наявністю громадських споруд місто є унікальним (1,00) як і Жовква. Аналогічно як і місто Жовква (0,84), місто Львів є високоатрактивним (0,80) за наявністю житлових будівель. Високі бали зумовлені старовинними забудовами площі Ринок у Львові та площі Вічевої у Жовкві.

У Львові є досить багато таких пам'яток архітектури та містобудування як палацово-паркові ансамблі, тоді як у Жовкві вони не представлені зовсім. За наявністю цих об'єктів Львів є високоатрактивним із коефіцієнтом 0,80. Загалом за всіма пам'ятками архітектури та містобудування міста Львів та Жовква є високоатрактивними, із відповідними коефіцієнтами пізнавальної цінності 0,73 та 0,66. Такі показники свідчать про те, що обидва міста мають значний історико-культурний потенціал, проте потребують уваги, реставрації, інвестицій та якісної реклами.

Література

1. Вуйцик В.С. Львівський історико-архитектурний заповідник : Екскурсія по місту / В.С. Вуйцик. – Львів : Каменярь, 1979. – 128 с.
2. История городов и сел Украинской ССР : Львовская область / [пред. редкол.

Д.А. Яремчук]. – Харьков : Харьковская книжная фабрика им. М. В. Фрунзе, 1978. – 794 с.

3. Квасниця І. Ю. Історико-природничі нариси з краєзнавства : Львівська область : Навчально-методичний посібник / І.Ю. Квасниця, І.О. Глічов, І.І. Федик. – Львів : Укрсервіс, 1994. – 232 с.

4. Кравців В.С. Науково-методичні заходи реформування рекреаційної сфери / [В.С. Кравців, Л.С. Гринів, М.В. Копач, С.П. Кузик]. – Львів : НАН України, 1999. – 78 с.

5. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. Львовская, Николаевская, Одесская, Полтавская и Ровенская области : Иллюстрированный справочник-каталог «Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР» : в 4 т. / [гл. ред. : Н.Л. Жариков [и др.]]. – Т. 3 / [отв. ред. : Г.Н. Логвин]. – К. : Будівельник, 1983. – 336 с.

Кланчук О.О., Кланчук М.В. ОЦЕНКА ПАМЯТНИКОВ АРХИТЕКТУРЫ И ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВА ГОРОДА ЛЬВОВА ДЛЯ НУЖД ТУРИЗМА.

Наведена характеристика пам'яток архітектури та градостроительства г. Львова. Висчитані коефіцієнти познательної цінності різних видів пам'яток архітектури та градостроительства г. Львова для їх потенціального використання в туристической отрасли. Проведена сравнительная характеристика коэффициентов познавательной ценности Львова и Жовквы.

Ключевые слова: сакральные комплексы, памятники оборонительного строительства, общественные сооруже-

ния, жилые строения, коэффициент познавательной ценности.

Klapchuk O.O. , Klapchuk M.V.
ESTIMATION OF ARCHITECTURAL MONUMENTS OF LVIV FOR THE AIMS OF TOURISM. *Description of architectural monuments of Lviv is pointed. Coefficient of cognitive value of different types architectural monuments in Lviv is determined for potential use in the tourism industry. Comparison coefficients of cognitive value of Lviv and Zhovkva is performed.*

Keywords: sacred complexes, defensive buildings, administrative buildings, residential buildings, coefficient of cognitive value.